

BORGS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Borgs församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2007*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

BORGS KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Borgs församling

Norrköpings kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Borgs kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Borgs kyrka	4
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	7
Beskrivning av kyrkogården	8
Beskrivning av enskilda kvarter	17
Kvarter 1	17
Kvarter 2	19
Kvarter 3 och 4	21
Kvarter 5 och 6	23
Källor	26
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	27
Förklaring till exempellistan	27
Utvärderingskarta	28
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m.m. och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om

gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors och Jeannette Kreutz, Östergötlands läns museum 2007. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 086 83 Borg. Kartan utgiven 1981.

BORGS KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdens huvudingång ligger i söder varifrån en allé leder upp till sydportalen. Grindstolparna är kraftiga, kvadratiska och vitputsade med plåttäckta avfasad topp och grindarna är svarta smidesgrindar. Det finns även en ingång i nordväst. Norr om kyrkan finns ett gravkapell som byggdes 1935 med kvadratisk plan, vita slätputsade fasader, gråmålad gjuten sockel och ett toptak med svängd takfot samt täckt med enkupigt tegel. På den södra sidan finns ingången med en bred, svart, raksluten dubbeldörr med diagonalställda kassetter. På den västra och östra sidan finns högt sittande fönster med svart träspröjsning.

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan är belägen på en svag höjd i ett öppet landskap strax söder om Norrköping. Numera ligger kyrkan inklämd mellan E4 och gamla riksvägen mellan Norrköping och Linköping. Utanför kyrkogårdens sydvästra del finns ett församlingshem byggt på 1990-talet. Det har rödmålade panelklädda fasader och ett tegeltäckt sadeltak. Tidigare låg här det gamla församlingshemmet som var byggt 1805 och som hade tjänat både som fattighus, skola och ålderdomshem. Det brann dock ned 1992. Väster om kyrkogården finns kyrkstillarna, en lång länga med faluröda, panelklädda fasader, tegeltäckt valmat sadeltak och svarta bräddörrar. Socknens f.d. prästgård är belägen i Kneippens villastad i Norrköping, ca fyra km från kyrkan. Den uppfördes 1925 i 1½ våning med putsade fasader och tegeltäckt brutet, valmat tak.

Borgs kyrka

Borgs nuvarande socken utgjordes ursprungligen av socknarna Borg och Löt vars kyrkor var uppförda i sten och hade medeltida ursprung. År 1783 slogs socknarna samman efter att man hade enats om att bygga en gemensam kyrka. Vid 1800-talets början revs de och stora delar av inredningen såldes på auktion. En ny kyrka byggdes 1801-03 och förlades mellan de gamla kyrkplatserna. Den byggdes av gråsten och tegel av byggmästare Casper Seurling efter en ritning från Överintendentsämbetet daterad 1785. Kyrkan har ett rektangulärt långhus med rakslutet kor och en halvrund sakristia i öster samt ett torn med lanternin i väster. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i vitt, sadeltaket är plåtklätt, fönsteröppningar rundbågiga och huvudingången är placerad till tornet i väster. Långhuset har förlängts åt väster genom att tornet har tillbyggt på ömse sidor vid en ombyggnad 1972.

Kyrkogårdens historik

Hur den ursprungliga kyrkogården sett ut från när kyrkan uppfördes 1801-03 är okänt. Kyrkan ligger långt upp på den norra sidan vilket är en tradition från medeltiden. De flesta av gravvårdarna ligger på den södra sidan av kyrkan. Det äldre flygfotot nedan från 1935 visar att det tidigare har funnits grusade gravar i det som idag benämns som kv. 2. Dessa finns idag inte längre kvar. Vidare har en grusgång som går genom detta kvarter tagits bort och ersatts av gräsmatta. Trädkransen på den östra sidan har tagits bort och har inte återplanterats. Längs de höga träden i mitten verkar det ha funnits en omgärdad gravanläggning med kätting/pollare. Denna finns inte kvar idag. Under senare tid har kv. 6 anlagts utanför östra muren.

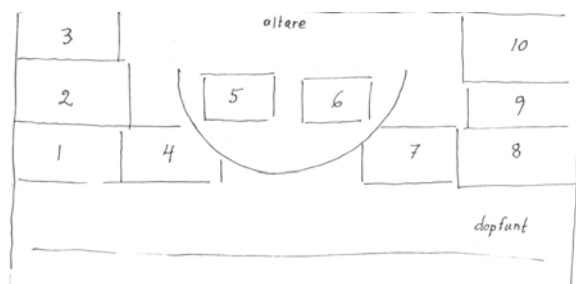

Borgs kyrka på flygfoto från 1935. Byggnaden till höger i bild uppfördes 1805 och har använts som fattighus, skola, ålderdomshem och församlingshem. En anlagd brand 1992 totalförstörde byggnaden varpå ett nytt församlingshem uppfördes. Foto ur Östergötlands läns museums samlingar.

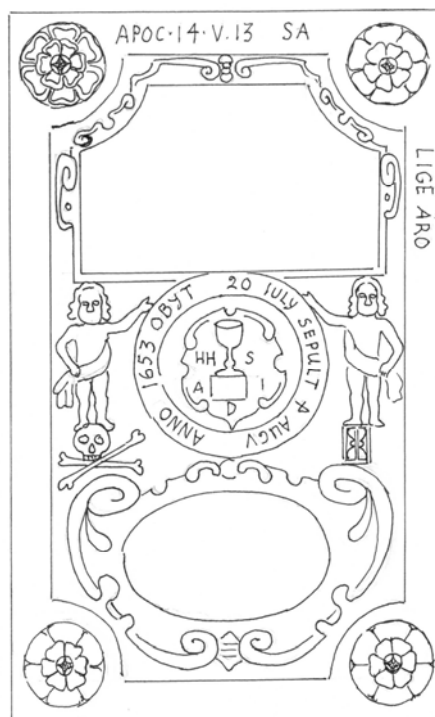

Vykort från 1952. I kv. 1, till vänster om träden i mittgången, framgår det att det tidigare funnits grusgångar inom kvarteret. Dessa finns inte längre kvar. Vid den södra grinden fanns höga träd, utöver de längs mittgången. De tio lindarna längs mittgången finns ännu kvar, dock ej de vid grinden. I det sydöstra hörnet fanns fortfarande den lilla byggnaden kvar som föregående foto visar. Denna finns inte numera kvar. Foto ur Östergötlands läns museums samlingar.

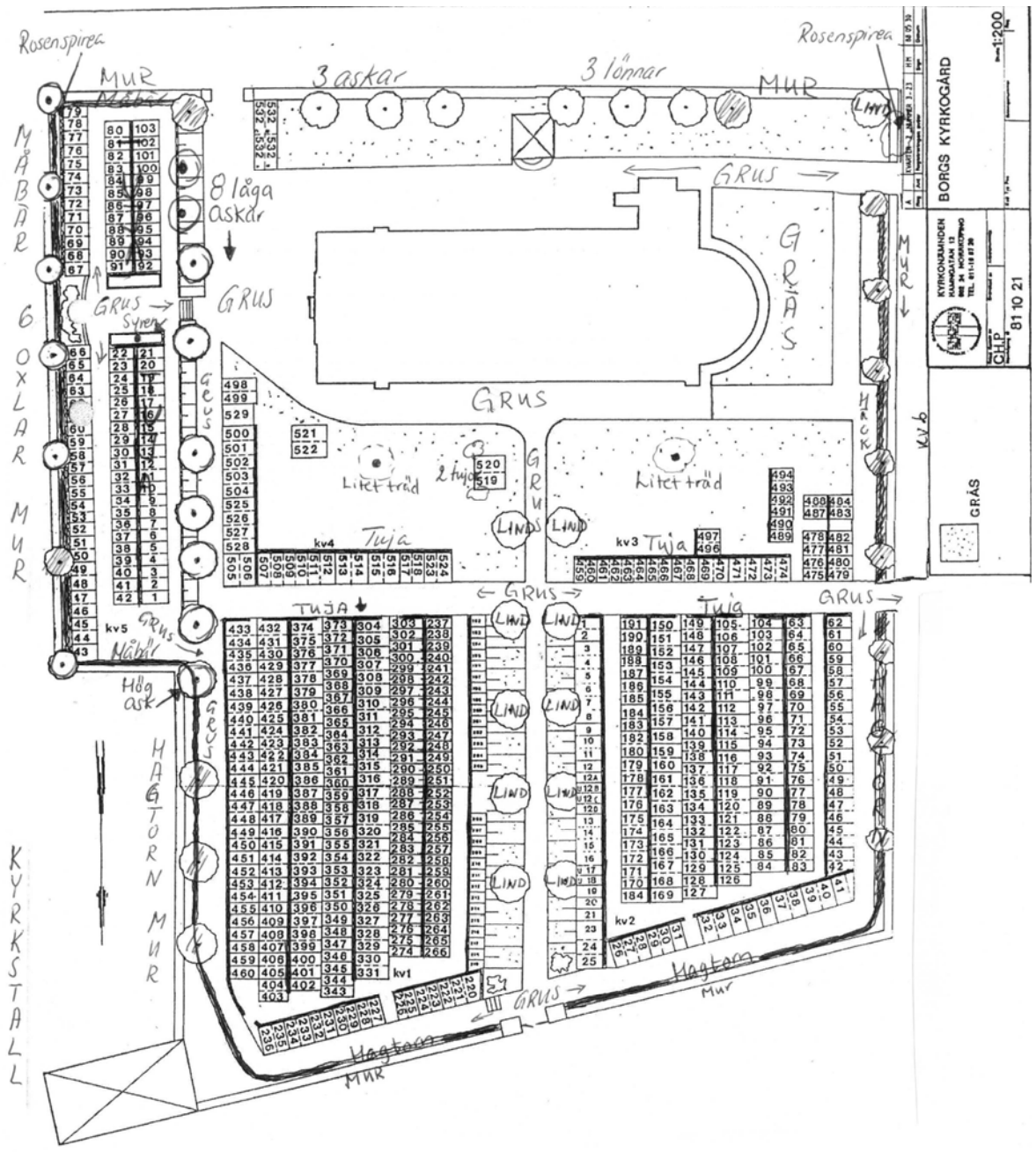
Längst fram i kyrkans kor finns flera äldre gravhällar bevarade. Sune Ljungstedt, expert på äldre stenhuggeri, däribland gravvårdar, har ritat av flera vårdar på Borgs kyrkogård. Teckningen nedan visar hur gravhällarna ligger i kyrkan och dess text som stundom är mycket svår att tyda.

1. HANS ANDERSON BREHMER 1678 (206) x 140
2. ANDREAS MAGNI KYMSTADIUS †1676 kh/1655 i Borg (200) x 145
3. Greveljämnare --- hustru HEDEWIG KWARTSDEN †1659? 1660 203 x 135
4. LARS ERI(C) LINCOPENSIS †(1665?) präst kh 1645 i Löt †1653
5. DANIEL DROTENBERG 1693 kh Borg
6. BARBARA CHRISTINA KINNINMUND †1683 † i Norrköping 1743
7. HAKON PERSON-ANNA TORKILSDOTTER . daterad 1652
8. HERMAN SCHILLING †1653 kh. i Borg
9. SVEN ANDERSON, befallningsman 1693
10. INGEWALD KRUSBIÖRN †1658
HELENA GYLLENHORN

Dessa gravhällar ligger framme vid kyrkans kor. Den högra hällen är nummer 8 på den vänstra teckningen. Denna är till minne av kyrkoherden i Borg, Herman Schilling död 1653.

Borgs kyrkogård. Kartan visar vegetation etc.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består kvarter 1-6. Det sjätte ligger utanför den östra muren och består ännu endast av nio gravvårdar. Det finns dock en stor gravvård vid den norra ingången samt ett par äldre, museivårdar uppställda längs den norra sidan. Dessa hör troligtvis inte till något särskilt kvarter utan nämns mer ingående under denna beskrivning av kyrkogården och inte under ett specifikt kvarter.

Allmän karaktär

I kyrkogårdens två största kvarter 1-2 ger rygghäckarna en strikt karaktär. Så är även fallet i kv. 5. Kvarter 3 och 4 består endast av ett fåtal gravvårdar där flertalet inramas av små låga tujahäckar och där gravarna är grus/sandtäckt. Annars består dessa kvarter av stora tomma gräsytor. Kv. 6 ligger som nämnts utanför den östra muren samt längs den norra muren. Detta kvarter har endast ett fåtal vårdar.

Omgärdning

Väster: stödmur som murats på och varierar mycket i höjd. Som högst är den drygt 2 m. Ovanpå muren finns en täckning av betong. Upppå muren finns en häck av måbär och innanför häcken finns en rabatt med rosenpirea som sträcker sig från norr och fram till jämnhöjd med kvarter 1:s norra del. På den del av den västra delen som sträcker sig förbi kv. 1 finns en hög häck, ca 2 m hög av hagtorn.

Norr: fristående ca 2 m hög mur som är fogad med cement och med betong på murkrönet på den första halvan av muren från väster räknat. Muren som sedan sträcker sig mot öster är av helt annan karaktär, se bilderna nedan.

Öster: hagtornshäck, ca 2 m hög. Vid grusgången som leder intill kyrkogården finns en låg mur. På den norra sidan av grusgången sträcker sig en mur utmed sidan. Denna mur är lagd utan bruk. Innanför muren finns en lövad häck som sträcker sig fram till nästa grusgång.

Söder: stödmur, ca 0.7-0,9 m hög med oregelbunden skiftgång och med stor variation i stenstorlek och material. Tre bindringar sitter på muren. Hagtornshäck växer längs sidan.

Till vänster det nordvästra hörnet. Den högra bilden visar muren utmed den nedre västra sidan mot söder. Muren går inuti slänten.

Vänstra bilden visar den norra muren längst mot öster medan den högra bilden visar den del av muren som sträcker sig längs parkeringen bort mot väster.

Längs med den östra sidan sträcker sig en hagtornshäck fram till grusgången. På den norra sidan om grusgången tar en mur vid och innanför denna en växer en annan sorts häck.

Södra sidan.

Ingångar

Söder: svartmålade järnsmidesgrindar från uppskattningsvis från slutet av 1800-talet. Grindstolparna är murade och spritputsade i vitt. De kröns av ett torntak med en järnsmidesutsmyckning och med ett guldfärgat kors i toppen.

Öster: två grusgångar sträcker sig in på kyrkogården från den östra sidan.

Norr: svart järnsmidesgrind med grindstolpar i granit. Grinden är troligtvis från slutet av 1800-talet.

Den södra respektive norra grinden. Båda dessa grindar har en sparsmakad dekor och tillkom troligtvis under sent 1800-tal.

Från den östra sidan sträcker sig två grusgångar in på kyrkogården.

Vegetation

Väster: trädkrans av sex höga oxlar. Uppe på muren finns utmed kv. 5 en häck av måbär. Utmed den sidan som sträcker sig längs med kv. 1 växer en häck av hagtorn. I hörnet vid kv. 1, där muren viker av i vinkel nedåt söder, står en hög ask. Längre ned på denna sida står en hög lönn. Hagtornshäcken fortsätter längs den södra sidan.

Norr: i det nordöstra hörnet står en hög lind. På den östra sidan av gravkapellet finns tre höga lönnar och på den västra sidan av kapellet tre askar. I det nordvästra hörnet finns en kort bit av måbärshäck.

Den västra respektive norra sidan.

Öster: från söder räknat består den första delen fram till grusgången, av en hög hagtornshäck. Därefter tar en annan lövad häck vid och sträcker sig fram till den nordligaste av de två grusgångarna längs den östra sidan. I detta hörn finns en plantering av rosenspireabuskar. Söder: utmed den södra sidan fortsätter hagtornshäcken från västra och östra sidan. Det finns inte någon trädkrans utmed den södra sidan.

Över hela kyrkogården har det tidigare funnits fler träd men flera har tagits bort då de växte nära murarna och dess rötter skadade murverket.

I främst kvarter 1 och 2 finns ett flertal rygghäckar i nord-sydlig riktning. Dessa består av tuja, ca 0,9 m höga. Även i kv. 3, 4 och 5 finns rygghäckar av tuja. Kv. 6 består ännu endast av en rad gravar utmed den östra muren, samt en äldre, stor grav vid den norra grinden. I detta kvarter finns det inte några rygghäckar.

Längs mittgången står tio höga lindar. I kv. 1 och 2 skapar rygghäckarna av tuja den strikta karaktären.

Från den östra sidan sträcker sig en grusgång in mot mitten av kyrkogården. Den högra bilden visar den västra sidan, längs gången från den norra ingången. Här, upp mot kv. 5, har åtta askar relativt nyligen planterats. En perenn rabatt med diverse växter och tuja växer i slänten.

Gångsystem

Från den södra ingången sträcker sig en grusgång fram till kyrkan. Vid kyrkan viker den gången av dels en kort bit fram till korets början, men också förbi kyrkans västra sida och ut till den norra grinden. Längs kyrkans norra sida löper en grusgång ut genom öppningen i den östra muren. Från den norra ingången sträcker sig en smal grusgång längs med hela sidan

fram till den södra sidan där den fortsätter runt hela södra sidan och in över östra sidan och fram till den första grusgången som går in från den östra muren. Tvärsöver kyrkogården fortsätter sedan denna gång fram till att åter gå ut i gången längs den västra sidan. Slutligen finns det en grusgång som sträcker sig genom kv. 5 i nord-sydlig riktning. Från denna sträcker sig gången fram till en trappa som förenar det något högre området i kv. 5 med övriga kyrkogården.

Gravvårdstyper

Större delen av kyrkogården upptas av vårdar av modern sort. Dessa har ett relativt likartat utseende, då de flesta är låga och breda. I kv. 2 finns två äldre gjutjärnskors från första respektive andra delen av 1800-talet. Det finns också några i kvarter 2 som är gjorda i kalksten. Dessa är också från 1800-talet. I kv. 2 finns en vård som omges av kätting/pollare. Det är en vård i marmor rest 1904. Kv. 3 och 4 domineras av sandtäckta gravar omgärdade med tujahäckar. En av dessa är en ovanlig vård. Den är utformad som en stor håll på en kulle men med en gravkammare under. Vidare finns strax öster om den norra grinden, en stor s.k. bautasten som omgärdas av en låg häck av tuja. Den står till minne av kapten K. F. von Malmborg med familj. Det äldsta dödsårtalet är 1889. Kaptenen gick bort 1936. I närheten av denna grav finns tre äldre, uppställda, museivårdar. Det är två gjutjärnskors från mitten av 1800-talet samt en raserad gravvård i kalksten. Denna är från 1838 och restes till minne av majoren och riddaren af kongl. svärdsorden, Fritz Magnus Wolffelt. Sune Ljungstedt, expert på äldre stenhuggeri, däribland gravvårdar tecknade vården 1984. Den hade då flera sprickor och har sedan flera år helt rasat samman.

Äldre gjutjärnskors i kv. 2. Den högra vården till minne av C. L. Gripenwald, gift med överste Küylenstjerna, död 1802. Denna har Sune Ljungstedt tecknat av 1984, se den vänstra bilden på nästa sida.

Den mittersta bilden visar gravvården längst till höger så som den ännu såg ut 1984 när Sune Ljungstedt tecknade av den. Numera är den helt raserad. Den restes 1838 och måste åtgärdas för att kunna bevaras till eftervärlden.

Den vänstra vården i kv. 2 är av marmor och omgärdas av kedja och stolpar i gjutjärn. Den högra vården i kv. 4 är en större stenramsomgärdad gravanläggning.

Kvarter 3 och 4 längs den vänstra kanten i bild utgörs av sandtäckta gravar omgärdade av tujahäckar. Längst fram i den vänstra raden syns en ovanlig gravvård som utgörs av en häll med en gravkammare inuti.

Vid den norra ingången finns en stor vård rest till minne av kaptenen K. F. von Malmborg.

Dessa äldre gjutjärnskors från 1854 respektive 1864 står bredvid den stora bautastenen på föregående bild. Det högra står till minne av bruks. bokhållaren Gabrielsson vid Finstad. Den vänstra har inskriptionen M. H. O.

Minneslund

Någon minneslund finns inte på kyrkogården.

Byggnader

Ett gravkapell finns mitt på den norra sidan vid muren. Det byggdes 1935 med en kvadratisk plan, vita slätputsade fasader och med gråmålad, gjuten sockel. Taket utgörs av ett topptak med svängd takfot som är täckt av enkupigt tegel. På den södra sidan finns ingången med en bred, svart raksluten dubbeldörr med diagonalställda kassetter. På den västra och östra sidan finns högt sittande fönster med svarta spröjsar i trä.

Gravkapellet på den norra sidan av kyrkogården.

Utanför kyrkans västra sida finns det äldre kyrkstallet. Det är en lång länga med falurödmålade, panelklädda fasader, tegeltäckt valmat sadeltak och svarta bräddörrar.

Det gamla kyrkstallet utanför den västra sidan av kyrkogården.

Utanför kyrkogårdens sydvästra del finns ett församlingshem byggt på 1990-talet. Det har rödmålade panelklädda fasader och ett tegeltäckt sadeltak. Tidigare låg här det gamla församlingshemmet som var byggt 1805 och som hade tjänat både som fattighus, skola och ålderdomshem. Det förstördes helt 1992 vid en anlagd brand.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Borgs kyrka och kyrkogård med dess murar, grindar och trädkrans samt gravkapell bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden.

Kyrkogårdsmuren har ett mycket högt värde och värdet förstärks av att ett par gamla bindringar i järn för hästar sitter kvar på den södra sidan. I söder finns huvudgrinden, en pargrind i järnsmide med putsade grindstolpar. Även på den norra sidan finns en järnsmidesgrind med grindstolpar i granit. Längs den södra sidan mot kyrkan finns en mittgång kantad med en allé av lindar. De markerar tydligt huvudingången till kyrkan. Dessa träd samt trädkransen har ett mycket högt värde. Höga träd inne på kyrkogårdarna minner om

ett äldre parkideal som vuxit fram och utvecklats på våra kyrkogårdar sedan slutet av 1700-talet. Vid sidan av träden har även rygghäckarna ett högt värde då de bidrar till den strikta karaktären och håller samman gravraderna. Vid kyrkans södra sida, i kv. 3 och 4, finns två s.k. sorgeträd, ett i vardera kvarteret. Traditionen med s.k. sorgeträd med hängande, ”sorgsna” grenar uppkom vid slutet av 1800-talet. De grusgångar som bevarats tydliggör kyrkogårdens indelning. Enligt äldre foton har kyrkogården även tidigare haft en öppen karaktär runt kyrkan med ett fåtal vårdar.

Gravkapellet har ett mycket högt kulturhistoriskt värde, både med tanke på dess funktion och arkitektoniska utförande. Utanför kyrkogården, i sydvästra hörnet, ligger ett äldre kyrkstall. Detta har också ett mycket högt värde då det visar på hur man tidigare färdades till kyrkan, innan bilismen.

Enskilda gravvårdar har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. I kv. 3 och 4 finns utmed gången, som går tvärsöver kyrkogården, ett flertal sandgravar omgärdade med tujahäckar. Dessa har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Tidigare var det vanligt med sand/grustäckta gravar på kyrkogårdarna i länet. Dessa omgärdades antingen med stenram, vanligt från ca 1920-talet, eller med häckomgärdningar. Ibland omgärdades gravarna av staket vilket var en mer påkostad form av omgärdning. Från ca 1950-talet har grus/sandtäckta gravar med omgärdning tagits bort i stor utsträckning för att underlätta skötseln av gravarna. En grav i kv. 2 omgärdas av kätting och pollare i gjutjärn.

Till de ålderdomliga gravvårdarna på Borgs kyrkogård hör bl.a. de äldre gjutjärnskorsen i kv. 2 och vid den norra muren. Dessa har ett mycket högt värde ur både för sin lokala historiska förankring och med tanke på dess hantverksmässiga utförande. Den äldsta vården är från 1802 och är en trekantig kalkstensvård. Denna finns i kv. 2. Vidare finns det andra exempel på äldre typer av gravvårdar som exempelvis s.k. bautasten, hållar, kors, linjevård. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att de avlidna begravdes på linje varefter som dödsfallen inträffade. På så vis kunde äkta makar eller andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad” men kom under 1800-talet att övergå till en begravningsform för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Vårdarna är i regel små och enkla i olika graniter eller av trä. Systemet upphörde 1964 varefter de flesta linjevårdar togs bort från kyrkogårdarna. På Borgs kyrkogård har det troligen också funnits linjevårdar men dessa har tagits bort och endast ett fåtal finns kvar i kv. 1 och 2. Det är av vikt att bevara linjevårdar då de utgör ett inte länge aktuellt begravningsätt.

De vårdar som har någon titel har ett högt kulturhistoriskt värde. Titlar kan ge mycket information om en trakts näringsliv och social struktur. På så sätt har även moderna, sentida vårdar ett visst värde då de har någon titel. De titlar som förekommer på Borgs kyrkogård är exempelvis ålderdomliga titlar som bruks bokhållaren, maioren och riddaren af kongl. svärdsorden, kvarndirektören, trotjänarinnan, tegelmästaren, skraddarmästaren. Det finns kyrkliga titlar som kyrkovården, kyrkoherden, orgelnisten, pastor. De mer moderna yrken som är representerade är exempelvis lagerchef, civilingenjör, bergsingenjör, bilplåtslagaren, advokat.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter 1

Kvarteret ligger på den västra delen av den södra halvan.

Allmän karaktär

De fem rygghäckarna av tuja i nord-sydlig riktning ger kvarteret en strikt karaktär.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av grusgångar på alla sidor.

Ingångar

Kvarteret ligger inne på kyrkogården i nära anslutning till den södra ingången.

Vegetation

Alla häckar är av tuja och mäter ca 0,9 m. Det finns inga träd inne i kvarteret. Till ett par av gravarna står låga barrbuskar i anslutning till graven. Det finns några gravar som delas av med små korta buxbomshäckar.

Kvarteret består av raka rader av gravar utmed rygghäckar av tuja. En del gravar omgärdas av någon vegetation som exempelvis graven längst till höger i bild. Bilden nedan visar att några gravar omgärdas av små, låga buxbomshäckar på sidorna.

Gångsystem

Inuti kvarteret finns inga gångar. Enligt äldre fotografier har det funnits grusgångar i nordsydlig riktning. Dessa har tagits bort och såtts igen.

Gravvårdstyper

Huvudsakligen består kvarteret av likartade, moderna, sentida gravvårdar i olika typer av graniter. Det är relativt glest mellan gravvårdarna, det finns stora tomma ytor. Ett par av vårdarna har någon titel. Titlar ger ett visst kulturhistoriskt intresse åt sentida gravvårdar trots sin ringa ålder och vanlighet. De titlar som finns är bergsingenjör, bilplåtslagaren, tapetseraren, nämndemannen, kyrkovärden, mor samt f.d. lantbrukaren. Vården med texten "mor" är en trolig linjevård. Systemet med linjevårdar växte fram vid slutet av 1700-talet och innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta markar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt "statusskillnad" men kom under 1800-talet att övergå till en gravform för dem som inte kunde eller ville betala för en gravläggning. Systemet med linjevårdar upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att de kvarvarande vårdarna bevaras för att gravläggningarna ska kunna följas. Linjevårdar är i regel små, tillverkade i granit eller trä.

Troligtvis en linjevård från 1925. Den högra vården är från 1928 och bär titeln nämndemannen.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Rygghäckarna är viktiga för att bevara den strikta karaktären. I kvarteret finns mestadels sentida, moderna gravvårdar. En del av dessa har ett visst kulturhistoriskt värde då de bär någon form av titel. Titlar är kulturhistoriskt intressanta då de kan ge mycket information om en trakts näringsliv och social struktur. De titlar som finns är bergsingenjör, bilplåtslagaren, tapetseraren, nämndemannen, kyrkovärden, mor samt f.d. lantbrukaren. Vården med texten "mor" är en trolig linjevård. Linjevårdar har ett högt värde då de utgör ett inte längre aktuellt begravningsätt och visar på hur indelningen av kyrkogårdarna har sett ut tidigare.

Kvarter 2

Kvarteret ligger på den östra sidan av mittgången och kvarter 1 på kyrkans södra sida.

Allmän karaktär

Liksom kvarter 1 skapar rygghäckarna av tuja en strikt karaktär.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av grusgångar på alla sidor.

Ingångar

Kvarteret ligger inne på kyrkogården i nära anslutning till den södra grinden och ingången via grusgången på den östra sidan.

Vegetation

Fem rygghäckar av tuja, ca 0,9 m höga i nord-sydlig riktning. Längst ned mot söder finns en rygghäck i väst-östlig riktning som lämnar en gravrad på den södra sidan av den häcken.

Vy över kv. 2 mot trädallén längs mittgången. Till vänster skymtar två 1800-tals kors i gjutjärn.

Gångsystem

Kvarteret inramas av gångar runt om men innehåller inga gångar utöver gräsytorna inom kvarteret. Tidigare grusgångar i nord-sydlig riktning har såtts igen.

Gravvårdstyper

Kvarteret består liksom kv. 1 av huvudsakligen sentida vårdar. Skillnaden mellan kvarteren är dock att det i kv. 2 finns ett flertal vårdar från 1800-talet. En påtaglig skillnad är också att i detta kvarter är vårdarna något större och bredare, typiska s.k. familjegravar från 1930-talet och framåt. En gravvård i marmor som inramas av kätting/pollare av gjutjärn finns utmed mittgången. Det finns också ett par gjutjärnskors från 1837 respektive 1868. Vidare finns det ett par gravvårdar i kalksten. Det finns ett flertal titlar som har någon titel. Det finns exempelvis titlar som lantbrukaren, kyrkvården, folkskollärarinnan, kyrkoherden, rådman, inspektoren, pastor, tegelmästaren, byggmästaren, doktorinnan. En gravvård som är ovanligt utformad är en trekantig kalkstensvård från 1802.

I det sydvästra hörnet av kv. 2 står en hög s.k. bautasten. Den högra vårdens restes 1887 till minne av doktorinnan Euphrosyne Berggren, död 1887 samt hennes dotter Otilia, död 1889.

Denna vård i kalksten är den äldsta på kyrkogården. Den restes till minne av Gripenwald som var gift med en överste vid namn Küylenstjerna. Hon gick bort år 1802.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har flera höga kulturhistoriskt intressanta värden. För att bevara den strikta karaktären har rygghäckarna en stor betydelse. Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Bland annat finns det flera från 1800-talet. Den äldsta restes 1802 och är en ovanlig, trekantig gravvård. Det finns två gjutjärnskors från 1837 och 1868. Vidare finns det ett flertal vårdar som har någon form av titel. Detta ger dessa vårdar ett lokalhistoriskt värde. Titlar är intressanta då de ger mycket information om en trakts näringsliv och social struktur. Utifrån

titlarna kan man se vilka yrken som varit representerade i en trakt. De titlar som finns är bland annat lantbrukaren, kyrkvärden, folkskollärarinnan, kyrkoherden, rådman, inspektoren, pastor, tegelmästaren, byggmästaren, doktorinnan.

Kvarter 3 och 4

Kvarteren är belägna intill kyrkan på den södra sidan. Kv. 3 ligger norr om kv. 2 medan kv. 4 ligger norr om kv. 1. Båda dessa kvarter innehåller ett fåtal gravvårdar och främst gravvårdar med häckomgärdning.

Allmän karaktär

Kvarteren har en öppen karaktär med ett fåtal gravvårdar. Främst utmed gången som sträcker sig över kyrkogården i väst-östlig riktning finns gravvårdar. Där finns det en rad med gravar med sandtäckning omgärdade av tujahäckar i både kv. 3 och 4.

Omgärdning

Kvarteren omgärdas av grusgångar på samtliga sidor.

Längs med den vänstra sidan av bilden finns kv. 3 och 4. Närmast i bild, kv. 4, bortom träden kv. 3.

Ingångar

De båda kvarteren ligger inne på kyrkogården. På den östra sidan sträcker sig en grusgång in på kyrkogården. Denna ligger i nära anslutning till kv. 3, annars finns det inte någon ingång till kvarteren utan dessa nås genom de grusgångar som omgärdar kvarteren.

Vegetation

Ryggäckar av tuja. Två små s.k. sorgeträd med hängande grenar finns mitt på vardera gräsmattan i de båda kvarteren. Största delen av kvarteren utgörs av gräsmatta.

Gångsystem

Kvarteren omgärdas av grusgångar på alla sidor. Inuti kvarteren finns inga gångar.

Gravvårdstyper

Det finns ett flertal gravar som har sandtäckning och omgärdning av tuja. I kv. 3 finns det sju gravplatser som har sandtäckning och häckomgärdning medan det i kv. 4 finns det fem med

sandtäckning. I kv. 3 finns två vårdar från 1800-talet, annars är gravvårdarna i huvudsak från mitten av 1900-talet. Ett fåtal vårdar i kv. 3 har någon titel. De titlar som finns är advokat, lantbrukaren samt lektor. I kv. 4 finns också bara tre vårdar med titel, kyrkoherden, civilingenjören samt direktör. Det finns en ovanlig gravvård i kv. 4. Det är en stor gravhäll med en gravkammare under, se bilden nedan. I kv. 3 finns en stor gravanläggning med stenram från 1894.

Gravvård nr 507 i kv. 4.

Till vänster ett exempel på sandgrav omgärdad av tuja i kv. 3, nr 471. Till höger en större stenramsgrav i kv. 3, nr 475.

Kv. 4 med dess sandtäckta gravar omgärdade av tuja. I mitten på bilden nr 513.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

I båda kvarteren finns ett flertal kulturhistoriskt intressanta vårdar. Exempel på dessa är de sandtäckta gravar som omgärdas av låga tujahäckar. Sand/grustäckta gravar var tidigare vanliga på länets kyrkogårdar. Dessa har i många fall tagits bort och såtts igen för att underlätta skötseln av graven. Det förhåller sig på samma sätt med gravar omgärdade av stenram. Omgärdningar av stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. I kv. 3 finns en stor grav som omgärdas av stenram. Denna har ett mycket högt värde. Två gravvårdar i kv. 3 är från 1800-talet. Trots att flertalet vårdar är från senare tid har de ett högt värde. Förutom ovannämnda kriterier med sandtäckning och omgärdning, ger titlar på gravvårdarna ett kulturhistoriskt värde. Titlar kan ge mycket information om en trakts näringsliv och social struktur. Det finns totalt sex stycken vårdar med titel i dessa två kvarter. Dessa är advokat, lantbrukaren, lektor, kyrkoherden, civilingenjören samt direktör.

Häckarna, förutom de som omgärdar gravarna, är viktiga för kvarterens struktur och för att binda samman gravraderna. I kvarteren finns två s.k. sorgeträd, ett i vardera kvarteret på de större gräsytor som finns närmast kyrkan. Traditionen med s.k. sorgeträd uppkom under slutet av 1800-talet. Då blev det på modet att ha träd med hängande, ”sorgsna” grenar på kyrkogårdarna. Dessa träd minner om den traditionen och är kulturhistoriskt intressanta.

Kvarter 5 och 6

Kvarter 5 ligger utmed den nordvästra sidan medan kv. 6 ligger utanför den östra muren.

Allmän karaktär

Kvarter 5 utgörs av gravvårdar utmed västra muren samt två rader på varsin sida av en rygghäck. Rygghäcken ger kvarteret en strikt karaktär. Kv. 6 är knappt ännu taget i anspråk. Det består endast av nio gravvårdar utanför den östra muren.

Omgärdning

På den norra, västra och södra sidan utgör de yttre häckarna ovanpå muren den yttre omgärdningen. Längs den östra sidan sträcker sig en rad av unga askar i en rabatt. Marken i kvarter 5 är högre än omgivande kyrkogård.

Ingångar

Kvarteret ligger högre än kyrkogården i övrigt. En grusgång leder upp till kvarteret på den södra sidan. Mitt för kyrkans västra port leder en trappa upp till kvarteret. Det är en trappa av stora granitblock med fem steg. På sidorna finns ett enkelt räcke i järn.

Kvarterets södra hörn samt trappen som leder upp till kvarteret.

Vegetation

Ytterhäckarna på den norra, västra och södra sidan är av måbär, ca 1 m höga. På den västra sidan sträcker sig en trädkrans bestående av sex höga oxlar. Åtta unga askar står utmed gången på kvarterets östra sida. I den rabatten som askarna står i finns perenna växter, rosor och tujabuske. Rygghäckarna i mitten av kvarteret är av tuja, ca 1 m höga. Strax söder om grusgången vid trappen står ett syrenträd vid den södra av de två rygghäckarna.

Den norra respektive södra av de två rygghäckarna.

Gångsystem

En grusgång sträcker sig utmed en rad gravar som står intill den västra yttre häcken. Denna gång viker av längst i söder åt öster och fortsätter ut i det omgivande gångsystemet. Från trappen upp i kvarteret leder en grusgång in till den ovan nämnda gången.

Gravvårdstyper

Kvarteret består till största delen av sentida, likartade, moderna vårdar. Ett par av dem har någon titel. De titlar som finns är lagerchef, tullkontrollör, ing., kvarndirektör, trotjänarinnan, disponenten samt direktör. Det finns dock vid den västra ytterhäcken två större gravhällar, varav den ena med stora järnringar i hörnen.

Two gravhällar på den västra sidan.

Rad av unga askar med planteringar.

Längs den västra sidan.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter 5 är tillkommet under senare tid och består förutom två större gravhällar av sentida, relativt likartade vårdar. Det finns dock ett par av gravvårdarna som har någon titel. Det ger dessa vårdar ett visst kulturhistoriskt värde trots deras ringa ålder och vanlighet. De titlar som finns är lagerchef, tullkontrollör, ing., kvarndirektör, trotjänarinnan, disponenten samt direktör. Kv. 6 består endast av nio sentida vårdar utanför den östra muren. Dessa har inget kulturhistoriskt värde.

Av vikt är de rygghäckar som gravraderna i kv.5 är ordnade efter. Dessa håller samman kvarteret och bidrar till den tidstypiska, strikta karaktären.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1 av 3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland... 1760. Faksimilutgåva 1993.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet 2002.

Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad & Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1703, 1727, 1866. Häradskarta från 1868-77

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m.m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m.m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

